

УДК. 37.026.1

**СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
СТУДЕНТІВ ІЗ МАРОККО**

Божко Н.М., канд. філол. наук (Харків)

У статті аналізуються причини появи даного контингенту в освітньому просторі України. Автор розглядає деякі особливості національно-культурної специфіки і психологічних відмінностей студентів із Марокко й пояснює причини властивого їм фаталізму та прагнення до «збереження гідності». У роботі надано окремі рекомендації щодо спілкування з марокканцями в умовах міжкультурного контакту.

Ключові слова: арабський етнос, етнопсихологічні характеристики, інтровертний розумовий тип, міжкультурний контакт, система освіти.

Божко Н.М. Современные особенности этнонационального сознания и психологических характеристик студентов из Марокко. В статье анализируются причины появления данного контингента в образовательном пространстве Украины. Автор рассматривает некоторые особенности национально-культурной специфики и психологических отличий студентов из Марокко и поясняет причины присущего им фатализма и стремления к «сохранению лица». В работе представлены отдельные рекомендации относительно общения с марокканцами в условиях межкультурного контакта.

Ключевые слова: арабский этнос, интровертный мыслительный тип, межкультурный контакт, система образования, этнопсихологические характеристики.

Bozhko N.M. Modern Peculiarities of Ethnonational Consciousness and Psychological Characteristics of Students from Morocco. Various reasons of the appearance of students from Morocco in the educational space of Ukraine are analyzed in article. The author considers some features of national and cultural identity and psychological differences of students from Morocco and explains the reasons of their fatalism and desire to "save face". Some recommendations for communication with the Moroccans in the situation of intercultural contact are given in the article.

Keywords: Arab ethnicity, educational system, ethno-psychological characteristics, introverted type of thinking, intercultural contact.

Постановка проблеми. Сучасна епоха демонструє бурхливе зростання політичної, економічної, міжкультурної активності людства. Все це, без сумніву, стосується також систем освіти практично усіх країн світу.

Україна вже багато років бере активну участь у створенні єдиної міжнародної системи освіти. У зв'язку з цим останні роки інокультурна складова контингенту студентів навчальних закладів країни поповнюється вихідцями з країн Азії та Африки. Певну частину з них складають студенти із Марокко.

У зв'язку з цим знання про ментальність, особливості етнічної культури та психології саме цього контингенту становить безсумнівний інтерес для тих, хто вводить їх у простір нової мови та культури. До того ж отримана інформація допомагає викладачу вірно побудувати стратегію та тактику занять та запобігати виникненню ситуацій, які провокують появу різного роду конфліктів у поліетнічній групі.

Сьогодні не викликає заперечень необхідність вивчення іноземної мови разом із ознайомленням з культурою, традиціями, особливостями національного світогляду не лише народу – носія мови, але і того, хто цю мову вивчає. Чим більше викладач знає про особливості національно-культурної специфіки студентів, тим більш успішний він у своїй педагогічній діяльності.

Досліджувана проблема повинна вивчатися з урахуванням сучасних досягнень етнопедагогіки, етнокультурології та етнопсихології. Значний внесок у розробку цієї тематики зробили праці І. Халєєвої, Ю. Караулова, В. Костомарова, Є. Верещагіна, Ю. Прохорова, Ю. Пасова та інших. З нашої точки зору, контингент студентів із Марокко потребує більшої уваги етнопедагогів, етнокультурологів, етнологів та лінгвістів, тому це дослідження має **актуальність**.

Ці питання обговорюються, головним чином, на конференціях та семінарах викладачів мови, що працюють з іноземцями, а також психологів або культурологів.

Мета статті – розглянути особливості національно-культурної специфіки та психологічних характеристик студентів із Марокко та надати інформацію щодо оптимізації контактів із ними в умовах навчальної аудиторії.

Основна частина. Викладачі, які працюють із марокканськими студентами, відмічають певні труднощі у роботі з ними. Це не

проблеми із загальноосвітньою підготовкою, володінням мовою, яка дається їм достатньо легко. В основному це проблеми з навчальною дисципліною, порушенням норм суспільної поведінки, певною безвідповідальністю тощо.

Певних пояснень потребують причини появи на українському освітньому просторі представників марокканського етносу. Система вищої освіти Марокко представлена державними та приватними навчальними закладами. Але, хоча вони щорічно випускають значну кількість студентів, охоплення населення можливістю отримати вищу освіту складає лише біля 10 відсотків.

Навчання у марокканських університетах проводиться за найскладнішою французькою системою, що збереглася до теперішнього часу. Для того, щоб вступити до ВНЗ, треба блискуче закінчити школу, тобто набрати максимальну кількість балів. Вдається це далеко не кожному. Але вчитись у марокканських ВНЗ набагато складніше, ніж вступити до них. Відповідно до наявних даних, до 3-го курсу відбувається значний відсів: зі 100 осіб залишається лише 30. Основна частина з тих, хто не в змозі подолати навчальні плани та вимоги, що висуваються на батьківщині, шукають можливості отримати вищу освіту в інших країнах.

Частина молодих людей їде до Росії, України або інших країн СНД. Завдяки цьому у теперішній час за кордоном навчається біля 5 тисяч марокканських студентів. Іншою причиною є доступна ціна за навчання.

Але викладач, який працює в групі, де навчаються марокканці, має певні проблеми та труднощі у роботі з даним контингентом іноземної молоді. З одного боку, в основному – це непогано підготовлені згідно шкільної програми молоді люди. Але з іншого – це ті, хто з певних причин не в змозі або не готові виконувати певні вимоги навчальної програми та мають проблеми з дисципліною.

Розглянемо, якою інформацією про марокканських студентів як представників арабського суперетносу повинен володіти викладач.

Проблема етнічної ідентичності та особливостей національного менталітету представників арабських народів досліджується у роботах А. Бароніна, В. Шагаля, О. Хроленко, М. Родіонова, А. Гафурова, Г. Гачева, Д. Ейкельмана та інших. Нажаль, більша частина представленої інформації не достатньо висвітлює особливості

вихідців із Марокко. Саме тому, з нашої точки зору, це дослідження є цікавим та має перспективу.

Марокко, Алжир, Туніс, Мавританія, Лівія та Західна Сахара відомі під назвою «Магріб» («Захід») або більш поетично, «земля, де заходить сонце». Сьогодні марокканці (біля 33,75 млн.) складають частину загальноарабського історико-культурного ареалу. Вони є нащадками двох народів: берберів, які з самого початку мешкали на території північно-західної Африки, та арабів, які з'явилися тут пізніше. І до цього часу араби та бербери – найбільш численні народи Марокко.

У навчальному процесі ми маємо справу з представниками молоді, яка народилася вже наприкінці 20-го століття та є носієм особливого мислення. Воно містить не лише національні, а й сучасні загальнолюдські цінності, що допомагають молодій людині включитися у процес глобалізації, яка має на меті виховання «людини світу».

Вони називають себе марокканцями відповідно до назви держави, громадянами якої вони є, хоча можуть представляти один із народів даної держави. Це представники спільноти, єдності якої підтримується єдністю державної арабської мови та єдиної арабсько-берберської культури.

Але слід пам'ятати, що сучасна марокканська мова існує лише в усній, розмовній формі та є оригінальним поєднанням різних мов. Місцеві мешканці називають її «дарижа», що перекладається як «діалект». Марокканська не вивчається у школі. З дитинства всі опановують класичну арабську мову, якою читають та пишуть, а також французьку мову. У повсякденному використанні ці дві мови співіснують одночасно, але з додаванням берберської та іспанської у вільній трактовці. Саме це і зветься марокканською мовою.

Марокканці дуже пишаються своєю культурою та своїми традиціями. Про появу своєї національності вони розповідають одну дуже цікаву легенду. Справа у тому, що у марокканців смаглява шкіра – дещо середнє між світлою шкірою європейців та темною шкірою африканців. Відповідно до легенди про створення людини, Бог спочатку виліпив її з глини та поклав у вогонь, щоб обпалити. Частина тих, кого Бог перетримав у вогні, – чорношкірі африканці. Ті, кого він не достатньо там запік, – європейці. І лише в останній, третій раз, Бог витримав людей у вогні стільки, скільки треба. Так з'явилися марокканці.

Саме це переконання у тому, що марокканці знаходяться на особливому положенні (навіть серед інших народів країн Магриба), на їхню думку, надає їм упевненості у своїй неповторності та право на особливий статус. А ще все це делегує їм певні особливі привілеї.

А. Баронін, спираючись на класифікацію К. Юнга, відмічає, що марокканці, як і всі араби, належать до інтровертного розумового типу. Відповідно до цього, «вони знаходяться під вирішальним впливом ідей, які випливають не з суб'єктивного даного, а з суб'єктивної основи. Вони їдуть за своїми ідеями не назовні, а всередину. Цим пояснюється релігійність представників ісламських країн, яка розповсюджувалася довгий час у межах певної етнічної спільноти, а її ідея все глибше проникала в колективне несвідоме мас. Тобто араби прагнуть до психологічного поглиблення, а не психологічного розширення. Саме цим вони протиставляють себе європейцям та американцям. Вони не бояться навіть найсміливіших проєктів і не утримуються від якої завгодно думки через її небезпеку або навіть революційність. Але їх охоплює нерішучість, як тільки їх сміливому прагненню доводиться стати зовнішньою дійсністю. Саме в цій особливості психіки арабів криється причина їхньої консервативності» (переклад наш – Н.Б.) [1: 224].

Найбільш розповсюджений у Марокко вигук «Іншалла!» означає «На все воля Аллаха!». Ментальність марокканців безпосередньо пов'язана з цією філософією: лише Аллах все знає і все контролює, це означає, що краще просто чекати виконання Його волі, ніж спробувати зробити щось самому.

Відомий дослідник Сходу Дейл Ф. Ейкельман відносно цього пише: «Воля Божа є засадничим поняттям для марокканців. Будь-який намір майбутньої дії або висловлювання про події практично неминуче супроводжується виразом «якщо воля Божа», що також пов'язане з поняттям «те, що записано» (прим. – у Корані). Французька колоніальна етнографія дала цьому поняттю назву «ісламський фаталізм», що вказувало на марокканську пасивність та смиренність перед подіями цього світу. ...Існуючий стан речей у цьому світі у будь-який момент є виявом волі Божої; він неминучий і не може піддаватися сумніву» [3: 234].

В. Крисько у своїй роботі, присвяченій аналізу етнопсихології та міжнаціональних відносин, вказує на те, що мусульманська доктрина

завжди виходила з абсолютного значення для людей норм та правил моралі, які встановлені Кораном. Вони відірвані від конкретно-історичних умов суспільного розвитку та потреб людей та є вічними та незмінними. Дослідниця пише: «Моральним ідеалом ісламу є грішник, який вічно кається та прагне своїми молитвами та благочестивою поведінкою здобути милість всевишнього. Тому арабам із дитинства прищеплювали, що небу найбільш угодна богобоязка, скривджена долею людина. Ось чому, відповідно до морального ідеалу, арабам протягом багатьох століть прищеплювалися приниженість, покірність, смиренність, раболіпство, помірність, невибагливість, пристосовність, терплячість» (*переклад наш – Н.Б.*) [5: 305].

Але кожний марокканець, як представник арабського етносу, що завжди готовий терпіти несправедливість з боку тих, хто знаходиться на вищому щаблі у суспільстві, демонструє високу емоційну збудженість, а дуже часто експансивність, відстоюючи власну честь і гідність.

Як відмічає В. Крисько, для представників арабського етносу притаманні підвищена реактивність, імпульсивність, поривчастість, нестриманість у виявленні почуттів та емоцій, особливо, якщо це стосується відносин із рівними собі. Марокканець проявляє високу емоційну збудливість, якщо хтось або щось, на його думку, його принижує. «В цілому, у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії вони миролюбні, допитливі, привітні, легко йдуть на взаємний контакт, прагнуть всіляко сприяти продовженню взаємовідносин з такими людьми. Вони не приховують своїх справжніх почуттів по відношенню до співрозмовника, в тому числі іноземця, якщо останній їм подобається» (*переклад наш – Н.Б.*) [5: 304].

При цьому вони життєрадісні та веселі люди, що відрізняються спостережливістю, винахідливістю та привітністю. Але їм дуже часто бракує ініціативності та заповзятливості, а певна недалекоглядність, безтурботність та легковажність по відношенню до майбутнього породжують чимало труднощів у їх житті і, звичайно, у навчанні. Необхідність регулярно та своєчасно відвідувати заняття, вчасно складати іспити та заліки потребує систематичних та цілеспрямованих дій, до яких більша частина з них не готова.

Викладач, який працює з марокканськими студентами, має пам'ятати, що не повинен у категоричній формі вказувати на зроблену

марокканцем помилку або провину, а потім ще й нагадувати про це. Така поведінкова реакція обумовлена концепцією «збереження гідності». Араби, як китайці, японці та ще деякі народи, мають психологічну спрямованість на «збереження гідності», як своєї, так і свого співрозмовника. Категоричність завадить можливості та успішності подальших контактів і буде заважати реалізації завдань навчального процесу.

Висновки. Таким чином, навчаючи студентів-іноземців, викладач сам повинен добре розумітися у певних етнічних особливостях, соціально-психологічних характеристиках носіїв іншої культури задля досягнення успішності своєї навчальної та виховної діяльності та запобігання можливостям створення конфліктних ситуацій. У нашому випадку це викладач мови навчання та студенти-марокканці.

У ситуації з марокканцями викладач повинен урахувати риси, які демонструють певні протиріччя національного характеру та деякі етнічні особливості його підопічних: 1) непогану шкільну підготовку, яка, на жаль, зазвичай не має подальшого вдосконалення та розвитку під час перебування у ВНЗ, незважаючи на наявність здібностей до навчання; 2) консервативність національного виховання на батьківщині та швидко готовність до прийняття деяких сучасних досягнень (як позитивних, так і негативних) європейської культури; 3) релігійність і так званий «ісламський фаталізм», які у повсякденному житті призводять до певної пасивності та недовіри до власних можливостей; 4) впевненість у власній неповторності та праві на особливий статус серед представників інших народів та недооцінку власних можливостей; 5) миролюбність, допитливість, привітність, доброзичливість, терплячість, готовність до взаємних контактів, але при цьому схильність до емоційної збудженості, експансивності за умов, коли треба відстоювати власну честь і гідність; 6) прагнення до збереження гідності, яке не дає можливості визнати свою провину та вчасно виправити помилку, а іноді може привести до створення конфліктної ситуації.

Чим вищим є рівень не лише мовної, а і міжкультурної комунікативної компетенції обох сторін міжкультурного діалогу, тим кращих результатів досягають учасники навчального процесу. Тому розробка цієї тематики є цікавою та перспективною. Одним із напрямків подальших досліджень може бути, наприклад, вивчення національних особливостей

комунікації марокканців, особливостей їх мовленнєвої та кінетичної поведінки з урахуванням регіональної диференційованості, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баронин А.С. Этническая психология /А.С. Баронин. – Киев : Тандем, 2000. – 264 с.
2. Брайтон К. Оценивание межкультурной коммуникативной компетенции / К. Брайтон // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 1. – С. 207-214.
3. Ейкельман Д.Ф. Близький Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід / Д.Ф. Ейкельман. Переклад з англійської П. Шеревери. – К. : Видав. дім «Стилос», 2005. – 374 с.
4. Крысько В.Г. Этническая психология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В.Г. Крысько. – М. : Издат. центр «Академия», 2012. – 320 с.
5. Крысько В.Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций / В.Г. Крысько. – М. : Экзамен, 2002. – 448с.
6. Национально-культурная специфика речевого поведения. – М. : Наука, 1977. – 351 с.
7. Шагаль В.Э. Арабский мир: пути познания / В.Э. Шагаль. – М. : ИВ РАН, 2001. – 288 с.
8. Шагаль В.Э. Языковой аспект национальных процессов в арабских странах / В.Э. Шагаль. – М. : Наука, 1987. – 248 с.